

«Завжди бунтую – обширу в рамцях замало...»

Провідник ОУН на Полтавщині, кобзар, художник, поет, в'язень комуністичних концтаборів: до 110-річчя Миколи Сарми-Соколовського

«Його життя – сюжет для великого роману, за його біографією можна зняти драматичний фільм. Це людина незламної волі, великої віри в незалежність України. Настав час повернути це ім'я в історію», – так письменниця з м. Дніпро Леся Степовичка відгукнулася про свого земляка – художника, кобзаря, поета, священика УАПЦ, правозахисника, учасника підпілля ОУН, політ'язня комуністичних концтаборів Миколу Сарму-Соколовського. З ініціативи Українського інституту національної пам'яті 110-та річниця з дня його народження відзначається на державному рівні згідно з Постановою Верховної Ради про пам'ятні дати та ювілеї у 2020 році.

Змалку був привчений до молитви

НАРОДИВСЯ Микола Соколовський 19 травня 1910 року на Катеринославщині (нині – Дніпропетровська область) у селі Хорошомо. В книзі спогадів зауважує, що воно не дарма має таку назву: «Справді колись було дуже гарно: красувалося на горі і під горою, освячене п'ятиглавою церквою, окрилене вітраками, що махали крилами, наче ті чумаки широкими руками, віддзеркалене на широкому плесі річки Самарки, про яку згадується в кобзарській думі».

Походив із духовного роду. Прадід – священик, дід – диякон, дядько – священик. Батько – один із перших священиків Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), які з 1918 року службу Богу відправляли українською. Тож змалку був привчений до молитви й православного обряду. В 1923 році, коли Миколі було 13 років, прийшли чекісти, щоби арештувати батька-священика, але саме цього дня він помер від тифу. Хист до співу й малювання Микола Соколовський отримав від батька. Вирішив навчатися на маляра: у червні 1926-го переїхав у Дніпропетровськ (нині – Дніпро), вступив на дворічні курси при художньо-промислому училищі, грав у складі капели бандуристів клубу залізничників. Уже в юному віці долучається до боротьби за незалежність України – стає учасником Спілки Української Молоді (СУМ).

Перше заслання до концтаборів і втечі з «червоної» каторги

У СЕРПНІ 1929 року Миколу Соколовського як члена СУМ заарештували співробітники Дніпропетровського ДПУ. Аякже, «з гуртом бандуристів вів «шовіністичну пропаганду!» Російсько-комуністичній окупаційній режим «вліпив» за це «зłodяння» 5 років ув'язнення суворого режиму. Хотіли заслати на Соловки. Прибув у порт Кемь, що на березі Білого моря, але, оскільки Соловки були переповнені, етап повернули на станцію Парандово – будувати Парандовський тракт. З двома іншими в'язнями утік у напрямку Фінляндії. Через тиждень на сплячих утікачів наткнулися радянські прикордонники, одного вбили, двох повернули в табір. Від страти врятували Божа опіка і хист художника. Не розстріляли, бо раптом змилостивився начальник концтабору Корнілов: незадовго до втечі Микола майстерно намалював портрет його сина...

«У його формулярі червоним олівцем було написано: «Весьма опасен, предрасположен к побегам, использовать на общих работах». Його так і використовували, але не завжди. Рятувало те, що вмів малювати. Малював у культурно-виховній частині, а також виконував замовлення для начальства», – зазначається на сайті «Дисидентський рух в Україні».

У 1934 році Сарму-Соколовського звільнили. Поїхав на Донбас, у Краматорськ. Там призвали до Червоної армії, з огляду на судимість – у батальйон тилового забезпечення. Весною 1935 року батальйон передислокували з Дніпропетровська на Далекий Схід. Ешелон через повінь надовго зупинили в Нижньому Новгороді. Там мобілізованих українців перетворили на каторжан: ганяли на будівництво моста через Оку. Наважується на другу втечу. Цього разу з «червоної» каторги. І цього разу – успішно. Повер-

нувся до Дніпропетровська, підробив військові документи, отримав паспорт і під вигаданим прізвищем вступив відразу на другий курс Київського художнього інституту, де у 1938 році здобув освіту художника-живописця.

Полтавські сторінки життя

ОСВІТУ маляра отримував не лише у Києві та Дніпропетровську. 1926 року 16-річний Микола тоді приїхав на Полтавщину, до повітового міста Миргород.

«Тут здобув освіту маляра у профшколі при художньо-керамічному училищі. У Миргороді його учителем був Фотій Степанович Красицький, далекий родич Тараса Григоровича Шевченка. Він мав міцну статуру, успадкував від свого діда Тараса круте чоло, козацькі вуса. Спілкуючись із своїм учителем малювання, Микола ніби чув голос самого Тараса Шевченка», – так описує навчання письменниця Леся Степовичка.

Учитель малювання не тільки вчив технікам малювання, але й розповідав про надбання світових та українських майстрів: Боровиковського, Левицького, а ще – про свого родича Тараса

Соколовський домагається й духовного визволення українців з-під ярма Московського патріархату. Виконує заповіт батька, вирішує прийняти священницький сан, навчається на піврічних пастирських курсах УАПЦ. У 1941-му до рідного міста Полтава повернувся племінник Симона Петлюри, єпископ Мстислав. Саме цей приїзд і став остаточним поштовхом для Миколи Соколовського віддати себе служінню знівеченій безбожницьким комуністичним режимом УАПЦ. У 1942 році майбутній патріарх УАПЦ Мстислав (Скрипник) рукоположив Миколу Сарму-Соколовського в диякони, а єпископ Сильвестр – у священника. Сталася ця подія під склепінням полтавського дерев'яного Покровського православного храму. Цю стародавню церкву збудували коштом останнього кошового Петра Калнишевського, а ікони та живопис у ній реставрував і освячував о. Микола Соколовський. За кілька місяців він одержав парафію в Західній Україні.

У грудні 1944 року НКВС знову заарештує о. Миколу. 1945 року дружина Варвара з дітьми перебираються на Полтавщину. А о. Микола – вте-

З дружиною Варварою.

Шевченка, про своїх учнів, яких репресували. Для Миколи Соколовського Фотій Степанович став, як батько. Разом вони співали колядок, грали на бандурах і малювали. Учитель подарував своєму учневі портрет Шевченка й підручник «Школа малювання». До речі, Микола Соколовський протягом життя написав близько сімдесяти портретів Тараса Шевченка і дарував їх тим, хто був причетний до утвердження національної державності. Цікаво, що через 12 років Микола зможе потрапити на 2-й курс столичного вишу ще й завдяки рекомендації мірогородського викладача – шевченкового родича – Фотія Красицького.

Перед Другою світовою війною працював за фахом у Донецьку, потім – у Сімферополі, де одружився. З сім'єю переїздить до Полтави.

«Я працював у Полтавському Будинку народної творчості на посаді художника-методиста. Як поет дебютував у газеті «Комсомолец Полтавщини», хоч комсомольцем ніколи не був, бо син священника. Скажу вагомніше: за мою причетність до СУМ (Спілка Української Молоді) я був засуджений на 5 років Соловків, але покарання відбував у Карелії: УСЛОН, УСЛАГ та БЕЛБАЛТЛАГ (назви радянських катівень на рідну мову не перекладаю, як і суто російське пікантне слово «параша»), – з автобіографічної книги.

У грудні 1941 р. в Києві урочисто склав присягу члена Організації Українських Націоналістів (ОУН). Згодом його призначають провідником ОУН на Полтавщині. Микола Сарма-Соколовський був пов'язаний з полтавським підпіллям ОУН (м) і його діячем – міським головою (бургомістром Полтави) Федором Борківським, котрого німецькі нацисти розстріляли. До речі, Микола Сарма-Соколовський був найстаршим дійовим членом ОУН.

«Коли вже після відновлення незалежності, наприкінці 20 століття, на XIII Великому Зборі ОУН Голова Проводу Микола Плав'юк назвав почесним членом Миколу Сарму-Соколовського, зала стоячи вітала його», – пригадують делегати Збору з Полтави.

Не менш зворушливим є вірш, присвячений Варварі і написаний 1953 року в Інті:

*А десь в Мордовії,
де лісова застоюлась мовчанка,
де табір причаївся, наче скит,
там скніє і моя дружина-бранка,
занурена в печаль, у болісні думки.
Далека подруго, омріяна, хороша,
вже п'ятий рік без тебе я живу,
без тебе думаю, – сумна пороша
усріблює мій волос, як траву.
Розлуки зашморг душити душу,
його нічим не одвести.
Однак я дихаю... Я мушу
мою любов до тебе донести!..*

На каторзі виготовив бандуру, грою та співом розважав друзів-каторжан. Згодом навчив їх кобзарського мистецтва, спершу – таємно, а потім (після смерті Сталіна) – уже дещо вільніше. Спільно політ'язні виготовили ще кілька бандур і створили ансамбль бандуристів ГУЛАГу м. Інті.

Творчість і громадсько-політична діяльність

ПІД ЧАС «хрущовської відлиги» частину політ'язнів випустили з таборів. У 1961 році повернувся до України й Микола Сарма-Соколовський, і його дружина Варвара. Працював на заводі у Ворошиловграді (нині – Луганськ). Вів гурток бандуристів при педінституті. Згодом знову почалися цькування в пресі як націоналіста, йому заборонили вести гурток бандуристів, звільнили із заводу.

У 1974 році обміняв луганську квартиру на Новомосковськ Дніпропетровської області. Чи спокійно тут мешкав екс-політ'язень? Ні! Отець Микола постійно був під наглядом КДБ. Попереджали і залякували: якщо не припини антирадянську діяльність і не назве прізвищ діючих українських націоналістів, то його «за волею радянського народу і партії» втретє судитиме трибунал.

«У 80-му році поталанило видати збірку віршів «На осонку літа». Поява його книжки вельми роззлистила чекістів: без їхнього відома видав! Микола мав багато друзів, навіть побратимів, які його не тільки поважали, а ще й любили. Звісно, чекістам – це наче кістка в горлі! І вони почали діяти: спочатку підіслали «стукача», а потім – газетяра. З'явилася в обласній газеті «Зоря» вражаюча стаття, а згодом – лист, якого ніби написав сам Микола, а насправді його «сочинил» на машинці російською мовою КГБіст Ю. Тарабан. У листі поет нібито засуджував своє минуле і відмовлявся від своїх друзів, яких чекісти вважали «українськими буржуазними націоналістами». Яка лжа! Однак уже немолодий і хворий Микола, змучений допитами і «тактовними» погрозами, був змушений підписати те, чого не писав, – наклепницький вирок самому собі. Конверт зі словесним брудом заклеїв сам слідчий новомосковського КГБ майор А. Головка і, не довіряючи Миколі, власноручно вкинув до поштової скриньки у присутності позірного автора. За кілька днів у газеті «Зоря» з'явилося по білому чорним...» – сповіщає сайт «Дисидентський рух в Україні».

Поезії перестали друкувати українські часописи. Втім, попри задушливу атмосферу «брежневщини» та хвороби, Сарма-Соколовський малює, пише вірші, поеми, прозу, спогади. Автобіографічна повість Миколи Сарми-Соколовського «Моя причетність до ОУН» є безцінним історичним джерелом про участь вихідців зі Східної, Південної та Центральної України в національно-визвольному русі. Зокрема книгою <http://ruthenos.org.ua/HTML/Biblioteka/sarma.html> скористався й упорядник цього матеріалу.

А наприкінці 80-х – початку 90-х ХХ століття поринає у нову хвилю визвольних змагань: сприяє створенню осередків Народного Руху України «Просвіти» та ОУН на Дніпропетровщині, допомагає тим молодим українцям, хто бажав стати священиком. Після відновлення незалежності 24 серпня 1991 року видає кілька поетичних збірок, стає настоятелем невеликої церкви УАПЦ.

Микола Сарма-Соколовський у молоді роки.

Народе мій! Здавалося, що ти живеш уже без Бога, без мети, немов буття поглинуло твою свідомість. Та раптом диво: ти ожив, і сонце засіяло в нашій Домі, що довго був не наш – Москви розкішна дача, в законі торем та параш, в обслоні переліячя й Сибірячя, де навіть ворон не закряче. А уряд наш, якому дозволена лиш покора, – благоговів, як істинний

Кремля васал.

Москву хвалили всеньким хором, а щодо критики – мовчав загал, всі нурили в собі, мов ті кроки у норах... На жаль, і нині є такі – живі, ходячі смертяки. О ви, лжепасинки,

ще Україна плаче,

бо в жилах ваших кров означена у битвах як козача – здрімалася поволі і пригасла під колісанку молитов попа Галона Восьмигласа. Московська Церква, патріарша, уся в гріхах, неначе в паршах: в'язалась ще недавно з КГБ негласними «ділами» і далі діє в спосіб вивчений віками. Вона і в Переяславі в оману завела Богдана та його старшин – зігнулась гордість рівнин спин. А вдруге, коли Січ останню московське військо геть обстало, то й тут полівство козаків на спільній вірі ошукало – і Січі-матинки не стало... Але того вже доста нам, розвіємо туман! – хай не чадить з чужих кадил облуди хижий дим... Молімося нашому лиш Богу, рушаючи в дорогу, – ми з ним розірвемо облогу і, ставши на свою державну твердь, здолаємо підступну смерть, що зазіхає прямо й обережно на нашу Незалежність!

23.01.1992.

На 92-му році життя 9 серпня 2001 року перестало битися палке серце отця Миколи Сарми-Соколовського. Похований у Новомосковську.

Я ЛЮБЛЮ НЕСПОКОЙ, і моє серце розраховане на сто років. Але мені потрібна і тиша, в якій віршами сню, коли напишу останнього вірша – сам своє серце спиню.

У Новомосковську на будинку, де мешкав Микола Сарма-Соколовський, встановлено меморіальну дошку. Студія «Укртелефільм» створила документальний фільм про борця за незалежність «Починаючи з минулого».

Громадська організація «Харківський кобзарський цех» встигла записати на відео спогади, вірші і пісні Героя.

Підготував Олег ПУСТОВГАР, регіональний представник Українського інституту національної пам'яті в Полтавській області.